

Investigating the principles and examples of fault and responsibility of martial arts coaches as a social phenomenon

Abstract

With the increasing number of sports operations and the widespread acceptance of sports by the people and, consequently, the increasing rate of injuries during sports, the issue of civil liability in sports is emerging. Among these, martial arts are different from other sports in terms of causing physical injuries due to the many physical conflicts that they have during exercise. The purpose of this article is to investigate the dimensions and examples of fault and responsibility of martial arts coaches as a social phenomenon. The research method in this research is descriptive-analytical, which has been done mainly by using primary research sources and reading jurisprudential-legal sources. The results showed that by defining the duties of coaches, the scope and scope of these responsibilities will be determined. Martial arts coaches have responsibilities for performing their duties in the field of sports. If they fail to perform their duties, they will have civil liability, which may be due to the act or omission of the coach. The responsibility of a martial arts instructor is the instructor's obligation to compensate for the damage caused to another as a result of his or her act or omission.

Keywords: Civil Liability, Coach, Martial Arts, Fault

رضا نوری^۱علی چهکنندی نژاد^۲سیدمحمد رضوی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۰۷

چکیده

با افزایش روزافزون انجام عملیات‌های ورزشی و استقبال گسترده مردم از ورزش و به تبع آن افزایش میزان آسیب‌دیدگی در هنگام ورزش، بحث مربوط به مسئولیت مدنی در ورزش را نمایان می‌کند. در این میان، ورزش‌های رزمی با توجه به درگیری فیزیکی فراوانی که در هنگام انجام ورزش دارد از نظر ایراد صدمات جسمانی، نسبت به سایر ورزش‌ها متمایز می‌باشد. هدف این مقاله بررسی ابعاد و مصادیق تقصیر و مسئولیت مربیان ورزش‌های رزمی به عنوان یک پدیده اجتماعی می‌باشد. روش تحقیق در این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی بوده که عمدتاً با بهره‌گیری از منابع پژوهشی دست‌اول و خوانش منابع فقهی-حقوقی انجام شده است. نتایج نشان داد که با مشخص شدن وظایف مربیان حیطة و محدوده‌ی این مسئولیت‌ها معین و محرز می‌گردد. مربیان ورزش‌های رزمی نسبت به انجام وظایف خود در حیطة ورزش مسئولیت‌هایی را دارند چنانچه نسبت به انجام وظایفشان کوتاهی و قصور نمایند، مسئولیت مدنی خواهند داشت که ممکن است ناشی از فعل یا ترک فعل مربی باشد. مسئولیت مربی ورزش رزمی عبارت است از تعهد مربی به جبران خساراتی که در نتیجه فعل یا ترک فعل او به دیگری وارد شده است.

کلیدواژه: مسئولیت مدنی، مربی، ورزش رزمی، تقصیر

۱- دانشجوی دکتری تخصصی فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی بیرجند، بیرجند، ایران Noorireza1369@gmail.com

۲- استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی بیرجند، بیرجند، ایران (نویسنده مسئول) Chahkandi@iaubir.ac.ir

۳- استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه دولتی بیرجند، بیرجند، ایران Razavi1213@birjand.ac.ir

ورزش پدیده‌ای اجتماعی با خصوصیات بین‌المللی که بخش بزرگی از مردم جامعه به طرق مختلف با آن سروکار دارند که این فعالیت‌ها باعث ایجاد روابط حقوقی بین افراد مختلف جامعه می‌شود که تشدید رقابت‌ها و ازدیاد قدرت عمومی در ورزشکاران بخصوص در سطح قهرمانی گاهی شاهد حوادث ناشی از عملیات ورزشی می‌باشیم. بنابراین ورزش نیز مانند همه‌ی فعالیت‌های دیگر اجتماعی باید در چارچوب و نظم خاص قرار گیرد تا مفید فایده واقع شده و با سایر فعالیت‌های بشری هماهنگ گردد. در ایران نیز ورزش مورد توجه مقنن قرار گرفته تا جایی که در بند ۳ از اصل سوم قانون اساسی به تربیت بدنی رایگان برای همه در تمام سطوح اختصاص یافته از طرفی در مورد مسئولیت‌های ورزشی نیز به‌طور خاص در بند "ث" ماده ۱۵۸ ق. م. اسلامی و به‌طور کلی در قانون مسئولیت مدنی آمده است. اسلام نیز به ورزشکار به دیده احترام می‌نگرد زیرا در این دین الهی، هر عملی که انسان را در راه رسیدن به کمال یاری نماید، ارزشمند خواهد بود. توجه به امر ورزش هم در میان علمای متقدم و هم متأخر وجود داشته است. ابن سینا تربیت بدنی را به‌عنوان عنصر اصلی در سلامت فکری و جسمی معرفی کرده است. او در کتاب قانون، فصلی را به پرورش بدن و ورزش و اثرات آن اختصاص داده است که امروزه در دنیای غرب تحت عنوان اثرات ورزش بر بدن مورد توجه است. رهبر انقلاب در یکی از فرمایشات خویش فرمودند امر به ورزش امر به معروف است. از جمله فقهای متقدم که در باب حقوق ورزشی نظراتی ابراز داشته‌اند؛ ابن قدامه در المغنی، شیخ طوسی در مبسوط، محقق حلی در شرایع الاسلام، علامه حلی در قواعد الاحکام و شیخ محمدحسن نجفی در جواهر الکلام هستند. از طرفی مربیان ورزشی از جمله افرادی هستند که نقش بسی تأثیرگذار در عرصه‌های ورزشی ایفا می‌کنند. وظایف خطیری که بر عهده‌ی مربیان ورزشی و به‌ویژه مربیان ورزش‌های رزمی قرار گرفته است، مسئولیت‌های گوناگونی را برای آن‌ها به دنبال خواهد داشت. ورزش‌های رزمی و دفاع شخصی با توجه به درگیری فیزیکی و زدوخوردهای فراوانی که در هنگام انجام ورزش وجود دارد، میزان مصدومیت‌ها و آسیب‌های وارد شده به ورزشکاران نیز بیشتر است. افزایش این آسیب‌دیدگی‌ها باعث می‌شود اهمیت میزان مسئولیت طرفین در بروز آسیب‌ها نمایان گردد. اهمیت روزافزون این مسئله باعث شده است که حقوقدانان به فکر تأسیس شاخه‌ای از حقوق به نام حقوق ورزشی بیفتند. و به بررسی ماهیت حقوقی این رشته بپردازند. این موضوع باعث شده تا کتاب‌ها و مقالات و آرای وحدت‌فراوانی در این خصوص به وجود آید. (قلاوندی، ۱۳۹۴: ۳)

نکته مهمی که در خصوص ورزش وجود دارد این است که هرگاه شخصی با زدن ضربه به دیگری به وی آسیب رساند، بر اساس قانون این شخص دارای مسئولیت کیفری و مدنی بوده و می‌بایست خسارات وارده را جبران نماید. ولی اگر ورزشکار هنگام ورزش کاراته ضربه‌ای با توجه به شرایط و ضوابط به دیگری وارد سازد و شخص مقابل را مصدوم کند این شخص مسئول نمی‌باشد. لذا باید مشخص شود در هنگام آسیب، کدام یک ضربه دارای مسئولیت می‌باشد و کدام آسیب مسئولیت مدنی به بار نمی‌آورد. (قلاوندی، ۱۳۹۴: ۴). در دعاوی مسئولیت مدنی در باب ورزش‌ها، تقصیر، پایه اکثر دعاوی برای جبران خسارات است و خواهان معمولاً یا یکی از شرکت‌کنندگان است یا یکی از تماشاگران می‌باشد. در خصوص مسئولیت مدنی مربیان ورزش‌های رزمی، این مسئولیت در هر صورت، گریبان گیر مربیان است اما در سالن‌های ورزشی و یا دفاع ورزشکاران از خود، برخی رفتارها یا ضربات متعارف است و رفتار متعارف برای یک رزمی‌کار یا مشت‌زن، با رفتار متعارف سایر ورزشکاران کاملاً متفاوت است. بنابراین، ارزیابی تقصیر با توجه به معیار رفتار و اقدامات رزمی‌کار، مستلزم در نظر گرفتن واقعیات و شرایط خاص موجود هر مورد آسیب است. در ورزش، « مسئولیت مدنی درجایی حاصل می‌شود که قصد و عمد در کار نیست؛ اما به واسطه فعالیت ورزشی، به دیگری زیان وارد

می‌شود» (احسنی‌فروز، ۱۳۹۱: ۴۵) حوادثی که در پهنه ورزش به وقوع می‌پیوندند از جهت نتیجه، شخصیت مرتکب، زمان و مکان با یکدیگر متفاوت‌اند و نوع مسئولیت قانونی بستگی به این ویژگی‌ها دارد (آقایی‌نیا، ۱۳۸۸: ۲۷).

مربیان ورزش‌های رزمی از آنجایی که از ارکان انجام عملیات ورزشی در ورزش می‌باشند و انجام تمرین‌ها بر عهده‌ی آن‌ها می‌باشد، لذا نقش مهم و اساسی در جلوگیری از بروز آسیب در هنگام انجام عملیات ورزشی را ایفا می‌کنند. اهمیت این موضوع از این جهت قابل تأمل است که در حقوق کنونی ایران در مورد مسئولیت مدنی مربیان ورزش‌های رزمی قانون خاصی وجود ندارد و در این مورد بر اساس قواعد عمومی مسئولیت مدنی تعیین تکلیف می‌شود و این وضعیت موجب گردیده که در برخورد با چنین حوادثی قضات دادگاه‌ها نیز دچار سرگردانی شده و نتوانند به راه‌حل درستی برسند. به این منظور هدف اصلی تحقیق حاضر به دنبال پاسخگویی به این سؤال اصلی است: مربی ورزش رزمی در قبال شاگردان خود تا چه میزان مسئول است و وظایفی که مربی ورزش رزمی دارد شامل چه مواردی می‌باشد و به چه میزان مسئول می‌باشد؟

۲. پیشینه و ادبیات مفهومی

۲-۱. پیشینه:

به غیر از کتب حقوق ورزشی از دکتر حسین آقایی‌نیا و البرز چلبی که آن‌هم بیشتر درباره مسئولیت کیفری بحث شده است و یک پایان‌نامه و یک مقاله که درباره مسئولیت مربیان ورزش که آن‌هم به صورت کلی بررسی شده، تاکنون سابقه و پیشینه‌ای در خصوص مسئولیت مدنی مربیان ورزش‌های رزمی دیده نشده است.

دکتر آقایی‌نیا در کتاب‌های "مسئولیت مدنی در ورزش" و کتاب "حقوق ورزشی" مسئولیت‌های قانونی مربیان ورزشی و مبنای مسئولیت و عدم مسئولیت آن‌ها را اجمالاً بیان کرده است. عالشی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «مسئولیت مدنی مربیان ورزشی» از دانشگاه تهران و به راهنمایی استاد مظفر باشکوه، معتقد است ورزشکاران و مربیان ورزشی در بین خود یک قرارداد دارند یعنی ورزشکار و مربی خطرها و آسیب‌های متعارف ورزشی موردنظر خود را قبول می‌کنند و نیز وظایف و مسئولیتی برعهده دارند حال اگر از این وظایف قصور نمایند مسئول شناخته می‌شوند. همچنین نصیری (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «مسئولیت مدنی مربیان آموزش» چاپ شده در مجله دیدگاه‌های حقوق قضایی، شماره ۴۹ و ۵۰ اعتقاد دارد مربیان ورزشی به لحاظ وظیفه پرمسئولیت پرورش و تربیت ورزشکاران دائماً در معرض استرس، تنش و خطرات گوناگون قرار دارند. صدمات جسمی و روحی به ورزشکاران موجب شده که اهمیت نقش مربیان ورزشی در کاهش خسارات «جسمی و روحی» بیش از گذشته به چشم آید.

۲-۲. مفهوم ورزش‌های رزمی

ورزش رزمی: ورزش اسم مصدر از ورزیدن و در لغت به معنی عمل، کار و پیاپی کاری را انجام دادن و اجرای مرتب تمرین‌های بدنی به منظور تکمیل قوای جسمی و روحی است. (معین، ۱۳۸۴: ۱۵۴۳) ورزش در اصطلاح عبارت از اجرای مرتب حرکات بدنی است که برای جسم و روح قوت می‌بخشد و همچنان رزمی منسوب به «رزم و یا رزمنده» بوده که رزم به معنی (جنگ، جدال، پیکار و نبرد) و رزمنده به معنی (جنگجو و رزم‌آور) می‌باشد. مقصود از عملیات ورزشی، فعالیت‌های ورزشی است که ورزشکاران به آن اشتغال دارند. (اردبیلی، ۱۴۰۰: ۱۹۵). ورزش رزمی عبارت از اجرای منظم حرکات بدنی است که با روح و جسم سروکار داشته و هدف آن آرامش روحی و روانی، استراحت مغزی و فکری و اعتمادبه‌نفس بوده و شامل دو قسمت «ورزش رزمی نرم و ورزش رزمی سخت» می‌باشد. عمیق‌ترین و اساسی‌ترین

هدف هنرهای رزمی این است که به‌مثابه ابزاری برای تعالی روحی و رشد عقلانی شخص به کار رود. (قلاوندی، ۳۹۴: ۴).

در آثار فقها، ورزش و حوادث ناشی از آن به‌طور کلی همانند سایر موارد مورد توجه نبوده بلکه به‌صورت موردی، نظرات پر محتوی و قابل توجهی ابراز نموده‌اند به‌طور مثال محقق حلی بیان نموده «اگر تیرانداز گفته باشد بپرهیز ضامن نخواهد بود، البته مشروط بر اینکه کسی که تیر به او اصابت کرده هشدار را شنیده و امکان دور شدن از محل را نیز داشته باشد» و شهید ثانی چنین نظر داده است «درعین حال صرف دادن هشدار از سوی تیرانداز و شنیدن و امکان دوری از صحنه از سوی منجی علیه کافی برای انتفاع مرتکب از ضمان نیست بلکه موجه بودن عمل او موکول به این است که هرگز قصد کشتن طرف را نداشته باشد.» و حضرت علی نیز در پرتاب تیری که دندان دیگری شکسته شده بود فرمود: کسی که هشدار دهد، از مجازات معاف است. (بهشتی، ۱۳۸۲: ۶۰) آیت ا... موسوی اردبیلی و صانعی بیان نمودند که با توجه به علم ورزشکار به احتمال وقوع حوادث ورزشی عملاً با شرکت در فعالیت ورزش صدمه زنده را بری الذمه نموده‌اند و این ابراء عملی به‌منزله ابراء قولی است و دیده ندارد. (بهشتی، ۱۳۸۲: ۷۰) به نظر فتوای ایشان هم با واقعیت‌های اجتماعی و هم با اصل دوم و سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران منطبق است. ضمن اینکه در پاسخ به سؤال دیگری که ورزش‌هایی مانند ورزش‌های رزمی و فوتبال و ... که از ورزش‌های حادثه‌ساز تشخیص و فاقد اشکال شرعی دانسته‌اند و با توجه به تحلیل فقهی ورزش‌هایی مثل بوکس و ورزش‌های رزمی که دارای وجهه شرعی می‌باشند ورزش‌هایی خشونت‌آمیز و صدمات ناشی از این ورزش‌ها که در روال طبیعی آن‌ها حادث می‌شود همراه با سوءنیت تلقی نخواهد شد و فاقد اشکال شرعی دانسته‌اند.

۳. روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش به‌صورت توصیفی - تحلیلی می‌باشد. همچنین برای جمع‌آوری مطالب از دو روش استفاده شده است: الف) روش اسنادی و کتابخانه‌ای: جست‌وجو در آثار فقهی - حقوقی به‌منظور جمع‌آوری اطلاعات مربوط به موضوع مورد پژوهش. ب) اینترنت و نرم‌افزارهای فقهی - حقوقی: برای این که مطالب جمع‌آوری شده از طریق روش کتابخانه‌ای با مطالب روز تطبیق داده شود، از اینترنت و استفاده شده است و درنهایت از طریق فیش‌برداری از کتب و مقالات و پایان‌نامه‌ها و نرم‌افزارهای موجود، مطالب دسته‌بندی و تلاش شده است تا با بررسی دقیق منابع فقهی و حقوقی مسائل و موارد مربوط به مسئولیت مربیان ورزش‌های رزمی، خلأهای قانونی موجود احصاء و راهکارها و پیشنهادهای جهت رفع خلأهای مذکور بیان شود، تا به‌عنوان یک منبع موردتکا در اختیار دست‌اندازان حقوق قرار بگیرد.

۴. یافته‌ها

۴-۱. مبانی فقهی - حقوقی مسئولیت مدنی مربیان ورزشی

مربیان ورزش‌های رزمی از جمله افرادی هستند که نقش بسی تأثیرگذار در عرصه‌های ورزشی ایفا می‌کنند. وظایف خطیری که بر عهده‌ی مربیان ورزش رزمی قرار گرفته است، مسئولیت‌های گوناگونی را برای آن‌ها به دنبال خواهد داشت. برای اثبات مسئولیت مدنی اشخاص در هر موردی که ضرر و زیانی مادی یا معنوی به وجود آید باید انجام عمل یا خودداری از انجام عملی که به عهده‌ی شخص بوده، خلاف اصول باشد. در فقه اسلامی و در متون کلاسیک و حقوق عرفی مبانی گوناگونی وجود دارد که می‌توان به‌عنوان مبانی مسئولیت مدنی از آن‌ها نام برد، از آن جمله قواعدی مثل

قاعده لاضرر، قاعده اتلاف، قاعده تسبیب و نظریه‌های تقصیر و خطر را می‌توان برشمرد. از مجموع مبانی یاد شده می‌توان چنین نتیجه گرفت:

۱. **اتلاف:** اتلاف که در مقابل تسبیب به کار می‌رود عبارت است از اینکه شخص به‌طور مستقیم مال دیگری را تلف کند. (کاتوزیان، ۱۳۷۴: ۲۱۱) یعنی در اتلاف فرد شخصاً برای تلف مال دیگری اقدام می‌کند چه به‌صورت جسمی یا استفاده از ابزار و آلات دیگر، این نوع رفتار در تعیین مسئولیت کیفری «مباشرت» نامیده می‌شود. (موسوی بجنوردی، ۱۴۱۲ ق: ۸ و ۹) معنا و مفاد قاعده اتلاف، این است که هر کس مال دیگری را بدون اجازه او تلف یا مصرف کند یا مورد بهره‌برداری قرار دهد، ضامن صاحب‌مال است. (من اتلف مال الغیر فهو له ضامن).. این قاعده که مقرر می‌دارد: «هر کس مال غیر را تلف کند ضامن آن است و باید مثل یا قیمت آن را بدهد، اعم از این ماده بیانگر قاعده کلی در مورد مسئولیت مدنی می‌باشد و بر اساس آن در هر زمینه که مسئولیت مدنی به وجود آید ابتدا باید تقصیر زیان زننده اثبات گردد و اما نویسندگان این قانون که ادعا می‌کردند با تصویب آن، قانون مدنی را تکمیل نموده‌اند ملزم به پاسخگویی به این سؤال هستند که آیا با تصویب این قانون، موارد اتلاف و تسبیب در قانون مدنی نسخ می‌گردد یا همچنان به قوت خود باقی است به‌خصوص در مورد اتلاف که به نظریه ایجاد خطر به مفهوم مطلق آن نزدیک است؟

حقوق‌دانان برای جمع بین این موارد اختلاف‌نظر نموده‌اند. به‌طوری‌که برخی به نسخ ضمنی قوانین مربوط به اتلاف به‌خصوص اتلاف غیرعمدی نظر دارند و برخی دیگر با استناد به دلایل گوناگون همچون، ماده «۱» قانون مسئولیت مدنی در مقام بیان قاعده کلی است و نه نسخ مواد قانون مدنی، ماده «۱» قانون مؤخر عام است که در تعارض با خاص مقدم، ناسخ آن نمی‌شود. اگر تلف مستقیم مال غیر را تقصیر بدانیم منافاتی بین آن دو نخواهد بود. (کاتوزیان، ۱۳۷۴: ۲۱۷-۲۱۹) قائل به این هستند که ماده «۱» قانون مدنی به‌عنوان قاعده کلی در مسئولیت مدنی است و اتلاف یا ایجاد خطر در موارد تصریح‌شده مبنای مسئولیت مدنی قرار می‌گیرد همانند قانون بیمه اجباری که دارندگان وسیله نقلیه زمینی را در برابر اشخاص ثالث مسئول می‌داند. (یزدان‌پناه، ۱۳۹۶: ۱۲)

۲. **قاعده تسبیب:** از دیگر مبانی فقهی مسئولیت مدنی، قاعده تسبیب می‌باشد. در تسبیب برخلاف اتلاف، شخص مستقیماً باعث تلف مال نمی‌شود. بلکه رابطه بین عمل شخص (مربی ورزشی) و تلف مال (خسارت ورزشکار) به این‌گونه است که اگر آن عمل واقع نشود تلف مال نیز اتفاق نمی‌افتد. (محقق داماد، ۱۳۹۶: ۲۱۷ به بعد) بحث تسبیب، طبق رویه معمول نزد فقها، بلافاصله در ذیل عنوان اتلاف، مطرح می‌شود. زیرا در حقوق اسلامی، عقیده‌ای وجود دارد که تسبیب هم نوعی اتلاف است. به این تعبیر که در اتلاف، شخص مستقیماً باعث تلف مالی می‌گردد، ولی در تسبیب شخص کاری انجام می‌دهد به‌واسطه انجام آن کار، موجب ضرر دیگری می‌شود. مانند اینکه صاحب یک حیوان، مراقبت لازم از حیوان را انجام ندهد و در اثر همین سهل‌انگاری، از ناحیه آن حیوان، ضرری به دیگری وارد شود. باوجوداین عقیده در حقوق اسلامی، که تسبیب هم نوعی اتلاف است و در نتیجه، اتلاف بر دو قسم بالمباشره و بالتسبیب است. ولی قانون مدنی، بین اتلاف و تسبیب فرق گذاشته آن دو را از یکدیگر تفکیک نموده است. (یزدان‌پناه، ۱۳۹۶: ۱۳)

در فعالیت‌های ورزشی نیز قاعده اتلاف و تسبیب، می‌تواند استفاده شود. بنابراین، اگر کاری از مریبان و ورزشکاران رزمی صادر شود که موجب آسیب به مال یا جان دیگری شود، ضمانت ثابت می‌شود. مگر اینکه طرف مقابل از قبل و بااطلاع از امکان چنین خطری، از مباشر سلب مسئولیت کرده باشد. مرحوم محقق حلی درباره ضمانت تلف در ورزش می‌گوید: «لو سلّم ولده لمعلّم السباحه فغرق بالتفریط، ضمن فی ماله، لانه تلف بسببه ولو كان بالغاً رشيداً، لمیضمن، لان التفریط منه ۳» (محقق حلی، ۱۴۰۴ ق: ۲۳۶). اگر فردی فرزندش را به مربی شنا بسپرد و فرزند به واسطه تفریط (تقصیر و کوتاهی) غرق شود، مربی ضامن دیه است؛ زیرا کودک به سبب کوتاهی او تلف شده است؛ ولی چنانچه فرزند بالغ

و رشید باشد، مربی ضامن نیست؛ زیرا در این صورت، تفریط به خود فرزند نسبت داده می‌شود. (طباطبایی یزدی، ۱۴۱۹ ق: ۸۳). اگر در مسابقات ورزشی رزمی، ورزشکار اقدام به استفاده از مواد نیروزا یا همان دوپینگ کرده باشد، به دلیل اینکه خود مسبب حوادث بعدی است، ضمانت اجرای آن و عواقبی که به دنبال دارد، فقط شامل خود او می‌شود؛ ولی اگر پزشک یا مربی تیم نیز، در انجام شدن این دوپینگ دخالت داشته باشند، آن‌ها هم ضامن عواقب آن هستند. افزون بر آن، ممکن است دوپینگ کردن به ورزشکار صدماتی وارد سازد که بعضاً جبران‌ناپذیر باشد. در این شرایط، اگر دوپینگ با هماهنگی یا اطلاع پزشک و مربی تیم باشد، مطابق قاعده اتلاف منافع، آن‌ها در قبال این صدمات مسئول‌اند و باید جبران خسارت کنند.

۳. قاعده لاضرر: قاعده «لاضرر»، از قواعد معروفی است که در ابواب مختلف عبادات و معاملات فقه، مورد استفاده و استناد فقیهان قرار می‌گیرد. در آیات متعددی از قرآن کریم، از ضرر زدن (ایراد خسارت ناشی از تقصیر مربی ورزشی) نهی شده است، برحسب اختلاف در تفسیر آیات (محمدی، ۱۴۰۱: ۱۵۴) این قاعده با متن لاضرر و لاضرر فی الاسلام بیانگر نفی حکم ضرری و زیانی در شریعت اسلام است که در بیشتر ابواب فقه مورد استناد احکام فقهی قرار گرفته است. فقیهان مسلمان به این قاعده اهمیت ویژه‌ای قائل شده‌اند چنانچه برخی از آن‌ها رساله‌های مستقلاً را در مورد این قاعده به رشته تحریر درآورده‌اند و این قاعده را به‌عنوان یکی از قواعد فقهی مسلمین نام برده‌اند. فقها و اصولیین برای اثبات این قاعده به قرآن، سنت، اجماع و عقل استناد کرده‌اند (عمید زنجانی، ۱۳۹۳: ۱۰۸) در ارتباط با حد و ملاک ضرر در رابطه با ورزش این سوال مطرح می‌شود که حد و ملاک ضرر منفی در قاعده چیست؟ ملاک تعیین و تحدید ضرر منفی، عرف است؛ یعنی آنچه را که عرف ضرر بداند، با این قاعده منتفی است. بنابراین، ضرر به نسبت افراد و اموال و زمان‌ها و مکان‌ها متفاوت خواهد بود. (نراقی، ۱۳۷۵: ۲۶). مثلاً شخص فقیری که در حال نماز است و سارق قصد سرقت کفش او را دارد، چون به‌راحتی نمی‌تواند کفش دیگری تهیه کند، می‌تواند به استناد این قاعده، نمازش را قطع کند و مانع سرقت شود؛ ولی اگر همین کفش، متعلق به شخص ثروتمندی باشد، چون سرقت این کفش موجب صدق ضرر عرفی نسبت به او نمی‌شود، نمی‌تواند نمازش را ناتمام رها کند؛ با این توجیه که قاعده «لاضرر» «با مفاد آیه شریفه «وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ» (محمدی، ۱۴۰۱: ۳۳) تعارض دارد؛ زیرا اینجا ضرر، صدق نمی‌کند و این شخص، باید به مقتضای آیه فوق، به نمازش ادامه دهد. بخش مهم دیگر آن ناشی از رابطه بازیکنان با مربیان و سازمان‌های ورزشی است و به قراردادهای صریح و ضمنی که در این زمینه بسته شده، ارتباط دارد. به‌بیان‌دیگر، در این بخش بیشتر مسئولیت‌ها قراردادی است و چون بسیاری از عهدشکنی‌ها در قوانین نیز ضمان آور است و به تکالیف عمومی مردم در برابر یکدیگر مربوط می‌شود، زمینه مناسبی برای طرح امکان جمع مسئولیت‌های قراردادی و قهری و اختیار زیان‌دیده در انتخاب مبنای دعوی خسارت با استناد به «قاعده لاضرر» به وجود می‌آورد.

۴) نظریه تقصیر: ماده ۹۵۳ قانون مدنی، تقصیر را اعم از تعدی و تفریط دانسته است. تعدی در ماده ۹۵۱ آن قانون، به تجاوز نمودن از حدود اذن یا متعارف نسبت به مالیات حق دیگری تعریف شده است و تفریط نیز طبق ماده ۹۵۲ قانون مذکور عبارت از ترک عملی است که به‌موجب قرارداد یا متعارف برای حفظ مال غیر لازم است. (یزدان‌پناه، ۱۳۹۶: ۲۸؛ نصیری، ۱۳۸۹: ۱۳۰) نظریه تقصیر مسئولیت مدنی را صرفاً در صورتی قابل طرح می‌داند که واردکننده خسارت در انجام عمل زیان‌بار، مرتکب تقصیری شده باشد و ملاک آن نیز سنجش رفتار مباشر است لذا اگر از نظر عرف، از رفتاری که برای حفظ حقوق دیگران لازم است تجاوز شده باشد، مباشر ملزم به جبران خسارت است بنابراین تنها دلیلی که می‌تواند مسئولیت کسی را نسبت به جبران خسارت توجیه کند، وجود رابطه علیت بین تقصیر او و ضرر وارده است (یزدان‌پناه، ۱۳۹۶: ۲۹-۲۸). مسئولان تربیت‌بدنی در باشگاه‌های ورزشی باید در انتخاب مربیان واجد شرایط و دارای تخصص، دقت

لازم را داشته باشند؛ چراکه اگر به دلیل عدم صلاحیت مربی رزمی، خساراتی به فراگیران وارد شود، مسئول پیامدهای آن خواهند بود. بنابراین شخص مربی باید از فدراسیون رشته ورزشی مربوطه، دفترچه و یا حکم و یا کارت مربیگری داشته باشد. اشخاصی وجود دارند که از نظر فنی و آموزشی مورد تأیید هستند اما به لحاظ این که سیستم اداری و قانونی دریافت جواز مربیگری را پشت سر نگذاشتند در صورت بروز حادثه همانند راننده بدون گواهینامه مسئول می‌باشند. در فقه آمده است که، اگر کسی فرزند صغیر خود را برای فراگرفتن شنا به دیگری بسپارد و فرزند غرق شود، معلم مسئول است، زیرا فرزند را به او سپرده است تا در نگاهداری اش احتیاط کند و غرق او دلیل بر این است که در حفاظت تقصیر کرده است. ولی در موردی که فرزند کبیر است، در صورتی مربی مسئول است که تقصیر کرده باشد. (ابن قدامه، ۱۴۳۰: ۴۳۱؛ نجفی، ۱۴۲۵: ۱۰۶؛ مقدس اردبیلی، ۱۴۰۳ق: ۲۵۸). در ماده ۷ قانون مسئولیت مدنی، کسی که نگاهداری یا مواظبت مجنون یا صغیر قانوناً یا برحسب قرارداد به عهده او می‌باشد در صورت تقصیر در نگاهداری یا مواظبت، مسئول جبران زیان وارده از ناحیه مجنون و یا صغیر می‌باشد و در صورتی که استطاعت جبران تمام یا قسمتی از زیان وارده را نداشته باشد از مال مجنون یا صغیر زیان جبران خواهد شد و در هر صورت جبران زیان وارده می‌بایست به نحوی صورت پذیرد که موجب عسرت و تنگدستی جبران‌کننده نباشد. لذا اگر مربی مسئولیت نگاهداری و مواظبت از صغیر یا کسی که برای ورزش به او سپرده شده کوتاهی کند و به ورزشکار آسیبی وارد آید مسئول آسیب می‌باشد. درباره مسئولیت مربی صغیر تردیدهایی نیز شده است و بعضی آن را منوط به اثبات تقصیر مربی دانسته‌اند. (شهید ثانی، ۱۴۱۳: ۱۰۲۵).

(۵) نظریه خطر: طبق نظریه خطر، در برخی موارد بدون تقصیر هم مسئولیت ایجاد می‌شود بر همین اساس از آنجاکه امروزه مواردی رخ می‌دهد که تقصیری در میان نبوده اما ضرری هم واقع شده است. لذا در این فرضیه گفته می‌شود: هرکسی که به فعالیتی پردازد و شرایط خطرناکی را برای دیگران به وجود می‌آورد از آنجاکه وی از این محیط منتفع می‌شود، باید زیان‌های ناشی از آن را نیز جبران کند. به عبارت دیگر برای مسئول دانستن مربی نیازی نیست که او در انجام عمل خسارت‌بار حتماً مرتکب تقصیری شده باشد، بلکه همین که از عمل خطرآفرین او، خسارتی بار آید، خواه در انجام آن عمل مرتکب تقصیری شده یا نشده باشد، مسئول بوده و باید خسارت وارده را جبران نماید (شهیدثانی، ۱۴۱۳: ۱۴۹؛ حسینی عاملی، ۱۳۹۱: ۲۸۹-۲۹۰).

۲-۴. مبانی فقهی - حقوقی عدم مسئولیت مدنی مربیان ورزشی

به‌رغم آنکه در بازی‌های ورزشی، جایگاه آسیب‌ها متنوع می‌باشد، حقوق در برابر فواید ورزش و مقبولیت فراوان آن در نزد مردم و جوامع انعطاف نشان داده است. از این رو در قوانین از ضرب و جرح‌های ناشی از حوادث ورزشی جرم‌زدایی گردیده و قواعد عمومی مسئولیت مدنی (که در این خصوص بر پایه وجود خطا و تقصیر فرض می‌شود) اجرا نمی‌گردد و به‌ناچار باید تقصیر و خطای ورزشی را تابع قواعد ویژه این حرفه و مقررات فدراسیون‌های رسمی رشته‌های ورزشی کرد یا آنکه بر پایه پذیرش خطر یا شرط عدم پذیرش مسئولیت، انتفاع مسئولیت مدنی ورزشکاران را توجیه نمود (کاشف و شیدایی، ۱۳۹۹: ۳۳). به‌هرروی، در مورد مبانی عدم مسئولیت مدنی مربیان در عملیات ورزشی دیدگاه‌های حقوقی متفاوتی وجود دارد. در ادامه به معرفی و بیان اهم این دیدگاه‌ها می‌پردازیم:

(۱) قبول خطر: عرصه ورزش دنیایی است پر از حوادث مختلف، که بعضی از این حوادث قابل پیش‌بینی و برخی نیز غیرقابل پیش‌بینی می‌باشد و ورزشکاران با آگاهی و علم نسبت به آن و من پذیرش خطرات بالقوه موجود اقدام به حضور در کلاس‌های ورزشی می‌کنند. بر این اساس بعضی از نظریه‌پردازان، نظریه «قبول خطر» را مطرح نموده‌اند. قبول خطر به معنای پذیرش ارادی، ضمنی یا صریح خطراتی که شناخته‌شده و مورد ارزشیابی قرارگرفته است، می‌باشد. بنابراین

کسی که خطر ناشی از رفتار غیر را می‌پذیرد، در صورت تحقق ضرر و زیان، نمی‌تواند مطالبه خسارت کند. (جونپور، ۱۳۷۶: ۲۱۷) البته ناگفته نماند که رضایت و قبول خطر به‌منزله‌ی پذیرش تمامی آسیب‌های ناشی از حوادث ورزشی و انتفاع کامل مسئولیت نیست، زیرا حتی ورزشکاران حرفه‌ای هم خطرهای عادی بازی را قبول می‌کنند و به خطرهای آسیب‌های ناشی از خطاهای عمدی طرف مقابل، یا قصور برگزارکننده مسابقات یا مسئولان ورزشگاه تن در نمی‌دهند و به عبارتی می‌توان گفت در مورد خطرهای نامتعارف و غیرقابل‌پیش‌بینی چنین رابطه‌ای برقرار نخواهد بود. (کاشف و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱۳). به عبارت دیگر «افرادی که در فعالیت‌های ورزشی شرکت می‌کنند از امکان بروز حادثه و هرگونه اتفاق ناگوار ناشی از آن عملیات ورزشی، مطلع بوده و با آگاهی از این موضوع وارد میدان آموزش، تمرین و مسابقه می‌شوند. بر مبنای این عقیده، زمانی که ورزشکار پا به عرصه اماکن ورزشی می‌گذارد علم دارد که امکان هرگونه آسیب و خطر برای او متصور است که ورزشکاران این خطر را پذیرفته‌اند.» (کاشف و همکاران، ۱۳۹۹: ۸۳)

۲) تقصیر زیان‌دیده: در هر حادثه‌ای که در عرصه فعالیت ورزشی به وقوع می‌پیوندد، معمولاً عوامل و دلایل متعددی دخیل هستند که سهم هر یک از این عوامل در حادثه به وجود آمده، متفاوت می‌باشد. یکی از این عوامل، خود «شخص زیان‌دیده» است که با ارتکاب قصور و یا سهل‌انگاری در وخامت اوضاع و تشدید خسارت‌های بی‌ار آمده سهم است. به عبارت دیگر «چنانچه زیان‌دیده رفتاری پایین‌تر از معیارهایی که هر شخص زیان‌دیده‌ای باید به‌منظور حفاظت خود بکار گیرد، انجام دهد به‌نحوی که این رفتار، بر صدمات وارده مؤثر باشد، او نیز مرتکب تقصیر شده است و از این بابت نمی‌تواند به سایر عوامل ایجادکننده خسارت رجوع کند.» (جونپور، ۱۳۸۸: ۲۲۵). «بنابراین چنانچه شخصی باوجود اطلاع از اوضاع و احوال، خطرات پیرامون آن را قبول کند و به استقبال آن برود در حقیقت نتایج و اثرات آن را نیز قبول کرده است و اگر تقصیر این فرد، سبب و دلیل اصلی صدمات و خسارت‌های به وجود آمده باشد، او از دریافت و مطالبه خسارت محروم خواهد بود و این همان آموزه‌ی «تقصیر زیان‌دیده» است. در یک باشگاه ورزشی، لغزش و افتادن یکی از اعضا روی یک جسم خارجی موجود در کنار تشک، با توجه به اینکه وی قبل از بروز این اتفاق بارها از امکانات باشگاه استفاده کرده و به‌دفعات مطالبی در مورد لغزندگی و کثیف بودن تشک‌ها را شنیده است، تحت عنوان «تقصیر زیان‌دیده» تلقی شده است. زیرا خود را بی‌توجهی در معرض خطر مهد قرار داده است.» (جونپور، ۱۳۸۸: ۲۲۵).

با این توضیحات و با توجه به مسئله «تقصیر زیان‌دیده»، در بسیاری از مواردی که در یک فعالیت ورزشی خسارت‌هایی به وجود می‌آید، مسئولیتی متوجه مربی ورزشی نخواهد بود. زیرا تقصیر و کوتاهی ورزشکار عامل اصلی بروز حادثه بوده است و یا اینکه در بیشتر شدن خسارت‌های به وجود آمده، سهم قابل توجهی داشته است. لذا مطالبه خسارت شخص زیان‌دیده از مربی در این‌گونه موارد قابل توجیه نخواهد بود.

۳) شرط عدم مسئولیت و تبری: قراردادهای براءت و مصونیت از مسئولیت نیز در توجیه پاره‌ای از حوادث ورزشی و انتفاع مسئولیت مدنی در آن نقش دارد که به‌صورت مکتوب و طی قرارداد میان بازیکنان و مسئولین مسابقات و سایر عوامل ورزشی در مسابقات و بازی‌ها مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. به این معنا که فردی در فعالیتی که با طرف مقابل دارد مثل درمان در پزشکی یا مسابقات ورزشی، درباره‌ی خطرهای احتمالی که آن کار دارد، از طرف مقابل ابراء یا براءت بخواید و او نیز ابراء کند. در این صورت، ضمان از عهده‌ی ابراء‌کننده برداشته می‌شود. صاحب جواهر این مسئله را درباره‌ی براءت پزشک مطرح می‌کند؛ و با استناد به این نظریه بسیاری از فقها ابراء پزشک قبل از درمان بیمار را سبب براءت از عواقب آن می‌دانند. (نجفی، ۱۳۸۹، ج ۴۳: ۴۶) بنابر تصریح برخی، براءت از ضمان در ورزش‌هایی مانند بوکس نیز موجب سقوط ضمان است (هاشمی شاهرودی، ۱۳۸۹، ج ۲: ۸۶). در ورزش‌های رزمی، گاهی ورزشکاران به یکدیگر ضرباتی می‌زنند که باعث شکسته شدن مثلاً انگشت، گوش یا بینی می‌گردد. آیا جایز است؟ در صورت رضایت و عدم

رضایت چه حکمی دارد؟ اگر خوف خطر جانی و یا ضرر معتدبه در میان نباشد، با توافق طرفین، مانع ندارد و اگر رضایت به مسابقه به معنای اعلام گذشت از دیه در صورت تحقق موجب آن باشد، ضامن دیه نیست؛ وگرنه ضامن است. (استفتاء از امام خامنه‌ای). باین‌همه، قرارداد یا شرط تبری و معافیت از مسئولیت در مورد زیان‌های عمدی و در حکم عمد نفوذ و وجاهت ندارد، از سوی دیگر ابراً در همه رشته‌ها و مسابقات ورزشی امکان‌پذیر و فراهم نیست و در عمل معدودی از مسئولیت‌های ورزشی به هشدار و قراردادهای براءت از مسئولیت پیوند می‌خورد. بدین ترتیب بنا کردن انتفاع مسئولیت مدنی در ورزش بر اساس هشدار و ابراً، عمومیت و فراگیری مطلوب را ندارد، ضمن اینکه در مقررات مربوط، به‌ویژه بند ۱۵۸ رافع مسئولیت ناشی از حوادث ورزشی به قیدهایی چون دادن هشدار و آگاهی یا معافیت و براءت جستن از مسئولیت محدود نشده است (قبادی، ۱۳۸۸: ۲۳).

۴) قاعدهٔ تحذیر یا هشدار: معنای قاعدهٔ تحذیر یا هشدار آن است که اگر کسی قبل از انجام دادن کاری هشدار دهد، ولی شنونده به هشدار او توجه نکند و به علت آن کار، جنایتی به وجود آید، هشداردهنده مسئولیتی نخواهد داشت (محقق داماد، ۱۳۹۶، ج ۲: ۲۳۵). قاعدهٔ تحذیر، در صورتی اجراشدنی است و هشداردهنده را از مسئولیت مبرا می‌کند که این چند شرط شامل اعلام خطر شدن، هشدار دادن قبل از وقوع حادثه، فراهم کردن وسایل هشداردهنده متناسب با نوع خطر و محیط، قرار گرفتن هشدارگیرنده در معرض خطر و در نهایت اینکه ورود صدمه، نباید ناشی از اقدام عمدی هشداردهنده باشد را داشته باشد (موسوی بجنوردی، ۱۴۱۹ق: جلد ۱: ۱۶۴ - ۱۶۶). در ورزش‌های امروزی نیز اگر قانون مدونی دربارهٔ خسارت‌های مالی و جانی در حیطهٔ ورزش خاص وجود نداشته باشد و حرکات ورزشی با ابزار یا بدون آن، خسارتی به ورزشکار دیگر یا مردم عادی وارد کند می‌توان از قاعدهٔ تحذیر نیز استفاده کرد؛ به این صورت که اگر انجام این ورزش با توجه به خطرهایی که دارد، به ورزشکار یا دیگرانی که در معرض این خطر بودند، اطلاع داده باشند، فرد آسیب رساننده (مربیان) ضامن نیست؛ ولی اگر اخطار لازم داده نشده باشد، ضمانت جاری است.

۵) بند «ث» ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی: اساسی و اصلی‌ترین عامل برای عدم مجازات فردی که حین فعالیت‌های ورزشی به دیگری آسیبی و صدمه‌ای وارد کرده، رعایت قانون از جانب اوست. درواقع، مقنن با تصویب قوانینی پیرامون جرم نبودن اعمال ورزشی، به ورزشکاران و افراد مرتبط با آن مصونیت قضایی اعطا می‌کند (حسینی و اسحاقی، ۱۳۹۴: ۶۳). ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ که جایگزین ماده ۵۹ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۰ شده است، در فصل مربوط به موانع مسئولیت کیفری در بند ۳ مقرر می‌دارد: «ارتکاب رفتاری که طبق قانون جرم محسوب می‌شود، در موارد زیر قابل مجازات نیست؛ عملیات ورزشی و حوادث ناشی از آن، مشروط بر اینکه سبب حوادث، نقض مقررات مربوط به آن ورزش نباشد و این مقررات هم مغایر با موازین شرعی نباشد.» بنابراین، عدم مسئولیت کیفری ناشی از حوادث ورزشی دارای شرایطی از قبیل ارتکاب به عملیات ورزشی، عدم نقض مقررات ورزشی، عدم مغایرت مقررات با موازین شرعی، خطای ورزشی و ویژگی‌های صرفاً ورزشی عمل مرتکب است. (نعمتی، ۱۳۹۷: ۶).

۳-۴. مصادیق تقصیر مربیان ورزشی

در زمینه بازی‌های ورزشی، نیازهای اجتماعی و قدرت عرف، سلطه قانون و دولت را بی‌فروغ و ناتوان کرده است. چنان‌که زدن مشت بر چانه حریف و لگدی جانانه را مردم آفرین می‌گویند اما قانون سرزنش و تنبیه می‌کند و سرانجام قانون است که گام به عقب می‌نهد و مسابقه مشت‌زنی و لگدپرانی را در نظام خود می‌پذیرد و برای آنان که قدرت عرف و قوانین خودجوش اجتماعی را برتر از قانون دولتی می‌شمرند، مثالی زنده ایجاد می‌کند. به همین جهت است که پاره‌ای از نویسندگان پذیرفته‌اند که تقصیر ورزشی مفهومی است که با قواعد عمومی مسئولیت مدنی نمی‌توان به آن دست یافت

و حقوق مسئولیت ورزشی را باید رشته‌ای اصیل و مستقل شمرد و جداگانه مورد مطالعه قرار داد. (کاشف، ۱۳۹۹: ۲۸۶) اما اولین مطلب در امر آموزش که می‌تواند به دلیل تحقق ضرر موجب مسئولیت قانونی باشد، عدم صلاحیت مربی یا معلم است که به علت پرداختن حق‌الزحمه یا سهل‌انگاری مسئولان است. ذکر این مطلب مهم است که مسئولیت ناشی از آموزش منحصر به تعلیم نادرست نیست؛ بلکه خودداری از آموزش مهارت‌ها و حرکات ورزشی می‌تواند موجب مسئولیت قانونی شود. نکاتی که در ایجاد مسئولیت قانونی تأثیر دارند:

۱) داشتن صلاحیت آموزش: مربی ورزشی فردی است که مطابق ماده «۱» آیین‌نامه‌ی دوره‌های کوتاه‌مدت مربیگری مصوب سال «۱۳۸۱»، دوره مربیگری را زیر نظر فدراسیون مربوطه طی نموده باشد و دارای شرایطی از قبیل داشتن حداقل بیست سال سن، شرکت در دوره‌های علمی و عملی مرتبط با رشته ورزشی، موفقیت در آزمون‌های مهارتی رشته مربوطه و... باشد. بنابراین چنانچه این صلاحیت را نداشته باشد قادر نخواهد بود تحت عنوان «مربی» به فعالیت بپردازد و در صورت اقدام به مربیگری بدون داشتن صلاحیت مسئول جبران خسارت‌های وارده خواهد بود.

۲) رعایت اصل سلسله‌مراتب مهارت‌ها توسط مربی: مطابق این اصل برای اجرای هر حرکت در زمینه آموزش ورزشکاران، بایستی اولاً ورزشکاران دارای آمادگی جسمانی بالایی باشند و ثانیاً آموزش حرکات و مهارت‌ها از نظر عرفی و علمی مورد قبول باشد. به عبارت دیگر از انجام حرکاتی که ورزشکار، حرکت پیش‌نیاز آن را نمی‌داند، خودداری گردد. چراکه بی‌توجهی به رعایت این اصل، احتمال ایراد صدمه افزایش می‌یابد و این از نظر علم حقوق، تقصیر تلقی می‌شود و مربی مسئول جبران خسارت خواهد بود. به طور مثال، اگر مربی شنا، یک نوآموز را قبل از آموزش‌های مقدماتی تعلیم شنا مثل سرخوردن، ناگهان به قسمت عمیق داخل استخر بیندازد و در اثر این عمل، صدماتی حاصل شود، مربی مقصر و ضامن خواهد بود. (آقایی‌نیا، ۱۳۹۱: ۱۱۲؛ یزدان‌پناه، ۱۳۹۶: ۳۶)

۳) آگاهی از سلامت ورزشکاران: یک مربی باید از وضعیت آمادگی جسمانی ورزشکاران تحت تعلیم خود آگاهی داشته باشد. زیرا که در بسیاری از موارد، آموزش به ورزشکارانی که از نظر جسمی و روحی آمادگی اجرای حرکات را ندارند، ممکن است عواقب جبران‌ناپذیری را برای ورزشکاران به دنبال داشته باشد. «همچنین بهتر است از ورزشکارانی که قبلاً دچار حادثه شده‌اند بعد از بازگشت به میادین ورزشی، تست پزشکی اخذ شود.» (پیروزی اسکویی، ۱۳۸۹: ۴) البته اصل اطمینان از سلامتی بدین معنی نیست که مربی در یک پزشک ماهر از اطلاعات پزشکی مطلع باشد بلکه آنچه قانون از مربی توقع دارد انجام اقدامات متعارف در رعایت اصل آگاهی از سلامت ورزشکاران در فعالیت‌های ورزشی است. (آقایی‌نیا، ۱۳۹۱: ۱۱۱).

۴) حضور مستمر مربی در محل انجام ورزش: یکی از مهم‌ترین عواملی که می‌تواند مانع از بروز حوادث و خطرات ورزشی شود، حضور و نظارت مربی ورزش در محل انجام فعالیت ورزشی است. بنابراین هرگز مربیان نبایستی تحت هیچ بهانه‌ای، محل ورزش را ترک نمایند و در صورت اضطرار و ترک ضروری محل، بایستی جانشین واجدالشرایط و صلاحیت‌دار بجای خود انتخاب کند و در صورت فقدان جایگزین صلاحیت‌دار بایستی کلاس را تعطیل نماید. (پیروزی اسکویی، ۱۳۸۹: ۴). این وظیفه به‌طور صریح در ماده «۶۷» آیین‌نامه اجرایی فدراسیون نجات‌غریق و به‌طور ضمنی در ماده «۷۸» همین قانون به شرح ذیل آمده است: ماده «۷۸»: «هنگامی که فردی به علت عدم آشنایی با فنون شنا، در حال غرق شدن باشد و ناجی غریق به کمک وی بشتابد، ناجی مذکور می‌بایست قبل از ورود به آب به طریقی سرناجی یا سایر ناجیان را مطلع سازد تا در مدتی که مشغول نجات فرد در حال غرق شدن است از منطقه تحت نظارت او مراقبت نمایند تا در صورت بروز حادثه دیگری به مقابله برخیزند. این ماده به‌صورت ضمنی به این نکته اشاره دارد که در صورت اجتناب ناجی از مطلع ساختن دیگر ناجیان، اگر در زمانی که او مشغول نجات فرد غرق‌شده است، شخص دیگری در

منطقه تحت مراقبت او غرق شود، ناجی غریق مذکور ضامن خواهد بود. همچنین ماده «۶۷» نیز مقرر می‌دارد: ناجی از ترک محل انجام وظایف در تمام ساعات کاری روزانه خودداری کند چنانچه ناجی برای رفع حوائج ضروری خود، ناچار به ترک محل شود بایستی قبل از ترک محل، سایر ناجیان را مطلع سازد تا هنگام مراجعت، از محوطه مربوط به وی مراقبت نمایند. این مواد و تکالیف مندرج در آن آر نظر حقوقی منحصر به ناجیان غریق نمی‌باشد بلکه در هر ورزشی که مربی وظیفه حضور و مراقبت دارد را شامل می‌شود. (آقایی‌نیا، ۱۳۹۱: ۱۲۱). بنابراین چنانچه به‌عنوان مثال در زمان عدم حضور مربی، حادثه‌ای رخ دهد که در صورت حضور وی، آن حادثه رخ نمی‌داد، مربی ضامن خواهد بود.

۵) یکی دیگر از عواملی که باعث ایجاد مسئولیت قانونی می‌شود تعداد بیش از حد ورزشکاران است؛ لذا پذیرش مسئولیت مراقبت از این تعداد زیاد یک بی‌مبالاتی است.

۶) استفاده از اسباب و لوازم مرغوب یک اقدام احتیاطی است؛ زیرا حتی در صورت وقوع سانحه خسارات جانی و مالی کمتری به بار خواهد آمد و برعکس استفاده از لوازم غیراستاندارد اقدامی خلاف اصول احتیاطی و بی‌مبالاتی است.

۷) بازدید از وسایل شخصی ورزشکاران یک وظیفه الزامی بوده و سهل‌انگاری مربی است که برای او مسئولیت ایجاد می‌شود. مدیران و مربیان باید از سلامت اماکن ورزشی اطمینان حاصل کنند و همچنین اینان در برابر تماشاگران نیز مسئول‌اند و باید امنیت را برای آنان فراهم کنند.

۸) توجه به شرایط جوی که فعالیت‌های ورزشی در آن صورت می‌گیرد از جمله وظایف مربیان است و در صورتی که منجر به صدمه شود، مسئولیت قانونی برای آن‌ها ایجاد و به میزان خسارات وارده ملزم به جبران می‌گردند.

۴-۴. مصادیق مسئولیت مدنی مربیان ورزش‌های رزمی

مربیان به هیچ عنوانی ضامن ایمنی یا بیمه‌گر شاگردان خود نخواهند بود. برخی از آسیب‌ها و صدمات به‌ویژه در ورزش‌های خشن مانند بوکس و کاراته و جودو و... که درگیری شاخصه‌ی جدایی‌ناپذیر آن است، جبران خسارت آن‌ها با اقامه دعوا به‌سادگی میسر نخواهد بود. در باشگاه‌های رزمی، مربیان ورزش‌های رزمی در محل تمرین بایستی با اعمال مراقبت‌های معمول و متعارف، از بروز خطرها و آسیب‌های قابل پیش‌بینی برای شاگردان جلوگیری کنند و بایستی توجه داشته باشیم که معیار «عرف» در هر ورزش متفاوت است و میزان آن در عملیات‌های ورزشی رزمی و خشن افزایش خواهد یافت. آنچه مبرهن است در ورزش‌های رزمی که ماهیت و طبیعت خشن همراه خود دارند، وارد ساختن ضربات مختلف جزو لاینفک آن می‌باشد و محاکم برای روشن شدن این موضوع که آیا این ضربات به‌صورت صحیح و در چارچوب ضوابط ورزش‌های مربوطه وارد شده یا خیر، بایستی اقدام به اخذ نظر کارشناسان فدراسیون‌های مربوطه نماید.

لذا مسئولیت مربیان ورزش‌های رزمی در برابر بعضی صدمات بخصوص در ورزش‌های خشن که متضمن درگیر شدن طرفین می‌باشد، اجتناب‌ناپذیر و مربیان باید با اعمال متعارف از ایجاد آسیب‌های قابل پیش‌بینی جلوگیری نمایند. در مجموع مربیان چه در ورزش‌های دارای ماهیت برخوردی (مانند: جودو، تکواندو، کشتی و...)، چه غیر از آن، موظف‌اند برای ایمنی فراگیران و دانشجویان خود مراقبت معمول و متعارف را به عمل آورند. معلم یا مربی در تمام اوقات و دقایق به‌عنوان سرپرست دلسوز و وظیفه‌شناس بایستی مراقبت و محافظت از شاگردان خود را به عهده گیرد. چنانچه ورزشکاری در زمان فعالیت‌های ورزشی صدمه‌ای ببیند در نتیجه سهل‌انگاری و تعلق مربی بوده است و قانون مربی را ضامن و مسئول می‌شناسد. این مسؤولیت و ضمانت پدیده حقوقی جدیدی نیست و از زمان‌های بسیار دور نیز وجود داشته و در فقه نیز آمده است که اگر کسی فرزند خود را برای تعلیم شنا به دیگری بسپارد و فرزند غرق شود معلم مسئول است. (کاتوزیان، ۱۳۸۴: ۵۶) مربی موظف است به‌منظور جلوگیری از وقوع حوادث ناگوار و با اتکاء به آگاهی‌های لازم در

امر آموزش، اصول ایمنی را معمول دارد. عدم توجه به اصل مذکور، آموزش غلط حرکات و مهارت‌ها، الزام ورزش‌کار به انجام حرکتی که نه از نظر مهارتی و نه از نظر توانایی جسمی قادر به اجرای آن‌ها نیست، خودداری از آموزش مهارت‌هایی که ورزشکار باید برای فرار از حادثه به آن‌ها آگاه باشد و ده‌ها نکته دیگر زمینه‌ساز مسئولیت قانونی معلم ورزش و مربیان است. مربی و معلم نه فقط باید صلاحیت علمی و فنی لازم برای آموزش در ورزش را داشته باشد، بلکه موظفند که توانایی جسمی و روحی ورزشکاران را در مقابل حرکات، فنون و مهارت‌های موردنظر لحاظ نمایند. فقدان صلاحیت کافی و پذیرش مسئولیت مربی‌گری، تقصیر محسوب و برحسب نتیجه حاصله، مقصر مجازات خواهد شد. (دلروز و شفیعی زاده، ۱۳۹۰: ۵۴).

اشخاصی وجود دارند که از نظر فنی و آموزشی مورد تأیید هستند اما به لحاظ این‌که سیستم اداری و قانونی دریافت جواز مربیگری را پشت سر نگذاشته‌اند، در صورت بروز حادثه همانند راننده بدون گواهینامه مسئول هستند. مربی ورزش رزمی باید هم از میزان فشار و آثار یک حرکت ورزشی بر بدن ورزشکار آگاه باشد و هم از میزان آمادگی و توانایی او تا با رعایت جوانب امر انجام یک فعالیت ورزشی را مجاز یا ممنوع نماید (فراهانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲۴). از مصادیق دیگر این امر، وظیفه آموزش مناسب از طریق توضیح برای فراگیران است که چگونه مبارزه کنند و باید برای او این اطمینان حاصل شود که آنان در شرایط بدنی مطلوب قرار دارند، بنابراین چنانچه مربیان ورزش‌های رزمی در به حداقل رساندن احتمال وقوع صدمات، اقدامات متعارف را به عمل آورند، وظیفه مذکور را باید انجام یافته تلقی کرد. البته هرچند آموزش متناسب و کافی به بازیکن یک امر الزامی است، چنانچه مربی در اجرای مراقبت متعارف برای حفاظت ورزشکاران خود کوتاهی کند و صدمه ناشی از این قصور باشد، در مسئولیت او تردیدی نخواهد بود. (چلبی، ۱۳۸۶: ۸۰).

در پایان باید یادآور شد مسئولیت مربی نسبت به صدمه‌های بدنی ورزشکار ریشه قراردادی دارد و پایه آن را باید «نقض عهد» شمرد. چراکه، مربی در اثر قرارداد با ورزشکار یا ولی او مکلف به حفاظت شده است. به همین جهت، صاحب جواهر اعلام نموده که اگر در این پیمان مربی از خود سلب مسئولیت نماید، اخذ براءت، همانند آنچه در مورد پزشکان گفته شده است، ضمان را از بین می‌برد.

بحث و نتیجه‌گیری

در دنیای امروز، مسئولیت ناشی از حوادث و عملیات ورزشی در حقوق و قوانین موضوعه اهمیت فراوانی دارد. به‌ویژه آنکه، در میان انواع مسئولیت مسئولان ورزشی در قبال حوادث و عملیات ورزشی، مسئولیت مدنی و ضمان مربیان ورزشی (که می‌تواند در جبران خسارت زیان دیدگان ناشی از یادگیری و آموزش ورزش در فرایند ورزش، نقش بسزایی داشته باشد)، متأسفانه رشد قابل توجهی نداشته است. زیرا یکی از مشاغلی که مراجعه‌کنندگان و مشتاقان زیادی دارد، حرف ورزشی هستند. مربیان ورزش‌های رزمی به لحاظ وظایف سنگین و مشقت باری که در دوره‌ی مسئولیت خود دارند، دارای مسئولیت‌ها و استرس‌های زیادی نسبت به وظایف محوله خود دارند. ورزش‌های رزمی که زدوخورد در آن بیشتر از سایر ورزش‌هاست، نقش مربی به‌عنوان کسی که باعث کاهش این آسیب‌ها می‌شود، بسیار بیشتر دیده می‌شود. بعضی از لطمات و صدماتی که در هنگام مسابقات ورزشی و یا هنگام تمرین در ورزش به اشخاص وارد می‌شود، به دلیل نوع ورزش است چراکه ورزش درگیر و دارای آسیب‌پذیری فراوان می‌باشد. دریافت گرامت و دیه در صورتی است که شرایط و ضوابط این ورزش رعایت شود. با توجه به اینکه ورود شخص به محیط ورزشی خشن و یا ثبت نام وی تلویحاً به معنای قبول احتمال آسیب دیدن در ورزش خشن به دلیل درگیری فیزیکی می‌باشد (قاعده قبول خطر از

مبانی عدم مسئولیت مربی)، لذا مطالبه خسارت و دریافت آن به دلیل رضایت زیان‌دیده منتفی می‌باشد. در واقع ورزشکار آسیب‌دیده با قبول خطرات ناشی از انجام آن و خطرات احتمالی پیش روی خود، اقدام به انجام ورزش می‌کند و خطرات ناشی از ورزش را با جان و دل می‌خرد. وقتی وارد این ورزش می‌شود نوعی رضایت ضمنی به بروز حادثه دارد با توجه به این شرایط هرگونه حادثه‌ای که ناشی از عملیات ورزشی مانند نقص عضو، جراحت و غیره، باشد هیچ‌گونه مسئولیتی را متوجه مربیان ورزش‌های رزمی نمی‌کند. در بند «ث» ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ اصل بر جرم نبودن حوادث ورزشی است. که با الهام از قانون اساسی و فقه حوادث ناشی از عملیات ورزشی را مشروط به رعایت مقررات و انطباق با موازین شرعی از علل موجهه به شمار آورده است. اما به مجرد اینکه ورزشکار و مربی ناقص مقررات ورزش مربوط به خود شود او را مسئول می‌دانیم و مسئولیت او بدین منوال است که اگر در رفتار او عمد نباشد و صرفاً یک تقصیر باشد، مسئولیت مدنی ناشی از جبران خسارت وارده بر زیان‌دیده بر او تحمیل می‌شود؛ ولی اگر عمد در آن نیز به اثبات برسد مسئولیت کیفری نیز بر دوش وی است. از طرفی مطالعه فقه امامیه نشان می‌دهد که در فقه نیز ابزارهایی برای پاسخ به مسئولیت ورزشی وجود دارد و این می‌طلبد که مقنن با استمداد از حقوق تطبیقی مسئله مزبور را در قوانین نیز منعکس نماید. از مبانی فقهی بند «ث» که در بحث رفع مسئولیت مدنی کاربرد دارد اذن قانون‌گذار و قاعده اقدام و تحذیر و اصل برائت است. هرچند این موضوع به صورت منطقی و حقوقی قابل قبول است ولی باید گفت به صورت کلی باعث رهایی از مسئولیت مربی ورزش رزمی نمی‌باشد و مربی در مواردی دارای مسئولیت مدنی است. با مطالعه وضعیت تقریباً مشابه حقوق ایران و فقه امامیه و با لحاظ مسبق بودن مسئولیت شخصی ورزشکار در میان فقها، به نظر می‌رسد با وجود عدم تصریح در حقوق ایران، مبانی مسئولیت نیز در هر دو نظام حقوقی با نظریه تقصیر سازگار می‌باشد بنابر یافته‌های تحقیق می‌توانیم نتیجه بگیریم مربیان ورزش رزمی در صورت بروز تقصیر در وظایف محوله، مسئول بوده و در این خصوص بایستی پاسخگو باشند هرچند جبران خسارت نیازمند وجود شرایطی است از جمله: قصور مربیان در انجام وظایف و مراقبت از فراگیران نوآموز به میزان قابل توجهی. همچنین مبانی مسئولیت مدنی در مفهوم خاص آن در حقوق ایران که تحت عنوان اتلاف و تسبیب در قانون مدنی و با عنوان مسئولیت مدنی در قانون مسئولیت مدنی آمده است مبتنی بر تقصیر می‌باشد و اختلافی مبانی در آن‌ها وجود ندارد. در مورد مسئولیت مدنی مربیان ورزشی رزمی با توجه به عدم وجود قانون خاصی در این مورد، بر اساس قواعد عمومی مسئولیت مدنی تعیین تکلیف می‌شود. به هر حال مهم‌ترین و اصلی‌ترین وظیفه هر مربی در هنگام پرورش و تربیت ورزشکاران این است که با اعمال مراقبت و محافظت در حد معقول و متعارف، از ایجاد خطرات احتمالی و یا قابل پیش‌بینی جلوگیری نماید. ضمن اینکه، مربیان ورزشی را می‌توان به دلیل قصور و کوتاهی و بنا به تعهدی که در قبال ورزشکاران دارند در برخی از وظایف مرتبط با ورزش در حال تعلیم به ورزشکاران مسئول دانست. چنان‌که برخی از فقها و صاحب‌نظران مانند صاحبان کتب جواهرالکلام و اللمعنی، مربیان شنایی را که کودکی جهت تعلیم به آن‌ها سپرده شده و به هنگام شنا غرق گردیده، ضامن دانسته‌اند. زیرا، مربیان مذکور در اجرای مراقبت و محافظت در حد معقول و متعارف از شاگرد خود قصور نموده‌اند و به همین دلیل هم نباید در مسئولیت آن‌ها تردید نمود. در هر حال مسئولیت مدنی و ضمان مربیان ورزشی رزمی مبتنی بر تقصیر است و تقصیر آن‌ها ناشی از کوتاهی در انجام تعهدشان در انجام وظایف و مسئولیت‌های آموزشی از جمله: عدم نظارت دقیق بر امکانات، وسایل آموزشی و پزشکی و... می‌باشد که تعهد مربیان در مورد افراد مبتدی به نتیجه و در مورد افرادی که دوره اول را گذراندن به وسیله می‌باشد.

در پایان مواردی به عنوان پیشنهاد ذکر می‌گردد:

۱- بررسی نظریه تقصیر در مسئولیت مدنی مربیان ورزش‌های رزمی

۶- منابع:

- قران کریم
- احسنی فروز، محمد (۱۳۹۸)، حقوق ورزشی. تهران، انتشارات دادگستر، چاپ سوم
- اردبیلی، محمدعلی، (۱۴۰۰)، حقوق جزای عمومی، تهران، میزان، چاپ شصت و هفتم، جلد اول
- آقایی نیا، حسین. (۱۳۹۱) ورزش و مسئولیت‌های قانونی آن. تهران، نشر میزان، ویرایش اول، چاپ دوازدهم
- بهشتی، احمد، (۱۳۸۲)، جزوه مبانی تربیت‌بدنی در اسلام، اداره کل تربیت‌بدنی وزارت آموزش و پرورش، تهران
- پیروزی اسکویی، مهدی، (۱۳۸۹)، بررسی وظایف مربیان ورزشی از دیدگاه حقوق. وبسایت رسمی مهدی پیروزی اسکویی
- جونیور. والتر. تی. جامپیون (۱۳۸۸)، مبانی حقوق ورزش‌ها (مسئولیت مدنی در ورزش). ترجمه حسین آقایی نیا. تهران. نشر دادگستر. چاپ پنجم
- چلبی، البرز. (۱۳۸۶)، دیباچه‌ای بر حقوق ورزشی، تهران، انتشارات بامداد کتاب، چاپ دوم
- حسینی عاملی، سیدمحمدجواد. (۱۳۹۱). مفتاح الکرامه. جلد بیست و پنجم، تهران، الجماعه المدرسین بقم المشرفه، موسسه النشر الاسلامی، چاپ سوم
- دلروز، حسن و شفیع‌زاده، حسن، (۱۳۹۰)، قوانین، مقررات و دستورالعمل‌های تربیت‌بدنی، وزارت آموزش و پرورش، معاونت تربیت‌بدنی و سلامت، چاپ سوم
- شهید ثانی، (۱۴۱۳ق)، مسالک الافهام «شرح بر شرایع محقق»، مؤسسه المعارف الاسلامیه، قم
- طباطبایی یزدی، سیدمحمدکاظم، (۱۴۱۹ق)، العروه الوثقی، تحقیق: احمد محسنی سبزواری، قم، دفتر اسلامی.
- عمید زنجانی، عباسعلی. (۱۳۹۳). قواعد فقه، بخش حقوق خصوصی، انتشارات سمت جلد اول، چاپ پنجم
- فراهانی، ابوالفضل، نصیرزاده، عبدالمهدی، وطن‌دوست، مریم، (۱۳۹۶)، حقوق ورزش، تهران، شرکت تضامنی انتشاراتی حتمی و شرکا، چاپ سوم
- قبادی، حمداله، (۱۳۸۸)، مبانی فقهی حقوقی ورزش و مسابقات ورزشی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده الهیات دانشگاه پیام نور تهران.
- قدامه، عبدالله بن احمد (معروف به ابن قدامه). (۱۳۹۰) المغنی «در فقه حنبلی و مقایسه آن با سایر مذاهب»، ۱۰جلدی، جلد هشتم، شماره ۶۸۹۹، قاهره
- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۷۴). خطای ورزشی و مسئولیت‌های قانونی ناشی از آن، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران. ۴۳(۷۸۱): ۳۷-۵۷
- کاشف، میر محمد و شیدایی، مهدی، (۱۳۹۹). حقوق و اخلاق ورزشی. تهران. نشر بامداد کتاب، چاپ ششم
- محقق حلی، نجم الدین جعفر بن حسن (۱۴۰۸ق). شرائع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام، قم، مؤسسه اسماعیلیان.
- محقق داماد، سیدمصطفی، (۱۳۹۶)، قواعد فقه بخش مدنی. تهران. نشر میزان، چاپ شانزدهم
- محمدی، ابوالحسن، (۱۴۰۱)، قواعد فقه، انتشارات شابک، چاپ هفدهم
- معین، محمد، (۱۳۸۴)، فرهنگ فارسی، تهران، انتشارات آدنا جلد اول، چاپ سوم
- موسوی بجنوردی، محمدحسن، (۱۴۱۹ق) القواعد الفقهیه، تصحیح مهریزی، قم، الهادی، جلد اول

- نجفی، شیخ محمدحسن. (۱۳۸۹). جواهرالکلام، جلد چهل و دوم، انتشارات دانشگاهی جامعه مدرسین، قم. موسسه نشر اسلامی

- نراقی، ملأ احمد، (۱۳۷۵)، عوائد الایام فی بیان الاحکام و مهمات مسائل الحلال و الحرام، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مرکز انتشارات، چاپ اول

- هاشمی شاهرودی، سید محمود، (۱۳۸۹)، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت، مؤسسه دائره المعارف فقه اسلامی، قم

مقالات

- حسینی، سید محمد و اسحاقی، الهام، (۱۳۹۴)، مسئولیت مدنی و کیفری ناشی از فعالیت‌های ورزشی. دوفصلنامه علمی- پژوهشی دانش حقوق مدنی، ۴(۱): ۶۷-۵۵.

- عالشی، زهرا، (۱۳۹۳)، مسئولیت مدنی مربیان ورزشی، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق، به راهنمایی دکتر مظفر باشکوه و مشاوره محمدعلی جاهد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تهران

- قلاوندی، کوروش (۱۳۹۴) شرایط مسئولیت مربی ورزش رزمی، نخستین کنگره بین المللی جامع حقوق، مرکز همایش‌های توسعه ایران و تحت حمایت

- نصیری، مصطفی، (۱۳۸۹)، مسئولیت مدنی مربیان آموزش شنا، نشریه: دیدگاه‌های حقوق قضایی، ۴۹ و ۵۰: ۱۲۷-۱۴۰

- نعمتی، لیلا، (۱۳۹۷)، بررسی شرایط و موانع مسئولیت کیفری در امور ورزشی (در پرتو قانون جدید مجازات اسلامی)، مجله رشد آموزش تربیت بدنی، ۶۵: ۳۵-۳۰

پایان نامه

- یزدان‌پناه، محمد، (۱۳۹۶)، چالش‌های موجود در مسئولیت مدنی مربیان و متصدیان اماکن ابی و راهکارهای